

บทที่ 5

การวิเคราะห์ลักษณะและความหมายของ “ทางแห่งชีวิต”

จากการศึกษาเรื่องราวชีวิตและครอบครัวต้นเรื่องและครอบครัวसानเรื่อง ที่สร้างโยงโยของครอบครัวและโยงโยแห่งชีวิตลงบนย่าน ในบทที่แล้ว โยงโยแห่งชีวิตนั้นเริ่มต้นจาก บ้านและครอบครัวที่เป็นเหมือน “ศูนย์กลางของชีวิต” ที่ได้รับการปลูก ฝังรากและเติบโตขึ้น สร้างความสัมพันธ์สานเรื่องราวของชีวิตระหว่างผู้คนเข้าด้วยกัน และระหว่างผู้คนกับโลกแวดล้อมของเขา เมื่อพวกเขาก้าวออกสู่ “ทาง” โลกข้างหน้าของเขาอันหมายถึงย่านชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่ จึงเกิดปรากฏภาพชีวิตบนทาง สร้างความหมายของการอยู่อาศัย เกิดเป็น “ทางแห่งชีวิต” ขึ้น

เรื่องราวและประสบการณ์ชีวิตที่เกิดขึ้นของผู้คนในย่าน เกิดขึ้นร่วมกับพื้นที่ ดังนั้นประสบการณ์และความทรงจำของคนในย่านที่เกิดขึ้นต้องอาศัยองค์ประกอบทางกายภาพและตำแหน่งขององค์ประกอบเหล่านั้นเป็นพื้นที่หรือสถานที่รองรับเรื่องราวและกิจกรรมของชีวิต ให้ผู้คนได้ก้าวเข้าไปอยู่อาศัยและสร้างความหมายให้ปรากฏ ในบทที่ 5 นี้ จึงเป็นการก้าวออกสู่ทางที่สานกันอยู่เบื้องหน้า ภาพการอาศัยอยู่และการสานชีวิตของตนลงบนทางของผู้คนในย่านชุมชน ปรากฏให้เห็นเป็นภาพของทางแห่งชีวิต โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์ลักษณะและความหมายของทางแห่งชีวิตที่เกิดขึ้นใน 2 ระดับ อันได้แก่ ทางแห่งชีวิตในชีวิตประจำวัน โดยวิเคราะห์ผ่านภาพที่ฉายภาพปรากฏลงบนย่านที่ผู้คนมีความสัมพันธ์เป็นระบบเทศะปฏิสัมพันธ์ (territoriality) และทางแห่งชีวิตในเทศกาลแห่งชีวิต ที่ฉายภาพปรากฏลงบนย่านที่ผู้คนมีความสัมพันธ์เป็นระบบกาละปฏิสัมพันธ์ (temporality)¹

5.1 การศึกษาลักษณะและความหมายของทางแห่งชีวิตในชีวิตประจำวัน

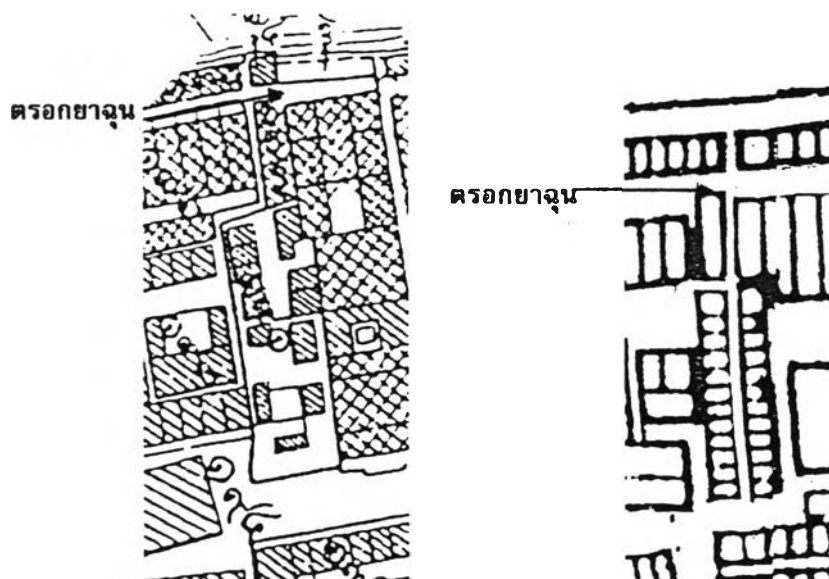
ในการศึกษาความหมายที่ปรากฏขึ้นจากการศึกษาการอยู่อาศัยของผู้คนที่สานเรื่องราวแห่งชีวิตของตนลงบนทางแห่งชีวิตนั้น ผู้วิจัยเลือกวิเคราะห์ผ่านแนวคิดขององค์ประกอบ 3 องค์ประกอบพื้นฐานที่สร้างเอกลักษณ์ของ “ถิ่น” คือ มิติทางกายภาพอันหมายถึง ตำแหน่งของและลักษณะทางกายภาพ ร่วมกับมิติทางกิจกรรม อันหมายถึง กิจกรรม การอยู่อาศัย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกแวดล้อม สร้างมิติทางความหมายที่ผู้คนมีต่อย่านของเขา²

¹ Territoriality ระบบเทศะปฏิสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มี “ระยะสัมพันธ์” กับคนอื่นและโลกรอบตัวเขา และ Temporality ระบบกาละปฏิสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีชีวิตผูกพันกับระบบ “วิญญะ” ของเวลา โดยทั้งสองเป็นระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก 2 ใน 10 ข้อของระบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (primary message system “PMS”), สรุปความจาก ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, *จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๗๑-๑๗๗.

² “the static physical setting, the activities, and the meanings—constitute the three basic elements of the identity of place.” (Camus A, 1955) อ้างถึงใน Relph Erdene Gahen, *Place and placelessness* (London: Pion Limited, 1976), pp.46-47.

5.1.1 ตรอกซีฝกหนอ

ตรอกซีฝกหนอ หรือ ตรอกสี่บาทห้าสิบ ชื่อที่เรียกชานจากรุ่นแล้วรุ่นเล่าและยังเป็นชื่อที่บอกถึงประวัติศาสตร์ของตรอกว่า “สมัยก่อน รุ่นแรก ๆ รุ่นเหล่างง ซีฝกหนอก็คือค่าเช่าบ้าน ค่าเช่าเดือนละสี่บาทห้าสิบ แล้วก็เรียกต่อกันมา คิดปากเป็นชื่อตรอกจนเดี๋ยวนี้”³ เจ้าของที่ดินที่ยังคงให้เช่าบ้านอยู่นั้นเป็น “เจ้าของเดียวกันมาตลอด เจ้าของชาระมิงค์ อยู่ที่เชียงใหม่ แต่เค้าไม่ได้มาเก็บค่าเช่าเองหรอก เค้าส่งคนมาเก็บ”⁴ และผู้เช่าที่อาศัยอยู่โดยส่วนใหญ่แล้ว “ก็เป็นคนเก่าคนแก่ บ้านเดิม ๆ อยู่ต่อกันมาตั้งแต่รุ่นเหล้าอาม่า อากง เกิดมาก็เห็นที่นี้เลย โดกันที่นี้ทั้งนั้น เช่าต่อกันมาหลายรุ่นแล้ว อยู่กันมาเกือบ 80-90 ปีแล้ว”⁵

แผนที่ 5-1 แผนที่แสดงตรอกซีฝกหนอ ตามลำดับปีพุทธศักราช 2451 (ซ้าย) และ 2500 (ขวา)

(1) มิติทางกายภาพ

ตรอกซีฝกหนอ หรือ ตรอกสี่บาทห้าสิบ ตรอกที่มีความกว้างเพียง 1.20 เมตร แยกจากครอกยาจุน เข้าไปโดยเมื่อเดินเข้าสู่ทาง ทางเข้าจะต้องผ่านด้านข้างของอาคารแถวที่เป็นอาคารแบบแก๊งเงินในสมัยก่อน ก่อนที่จะเป็นบ้านพักอาศัยที่อยู่ชนาบสองข้างทางโดยมีทั้งหมด 25 ห้อง ปลายทางสุดของตรอกซีฝกหนอเป็นศาลเจ้าประจำตรอก คือ ศาลเจ้าปูนเก่ากง

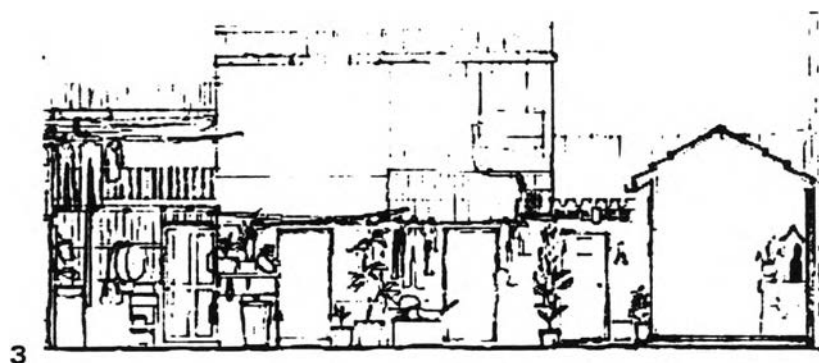
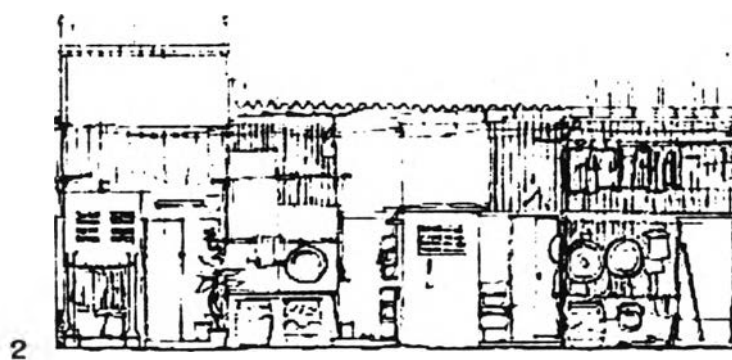
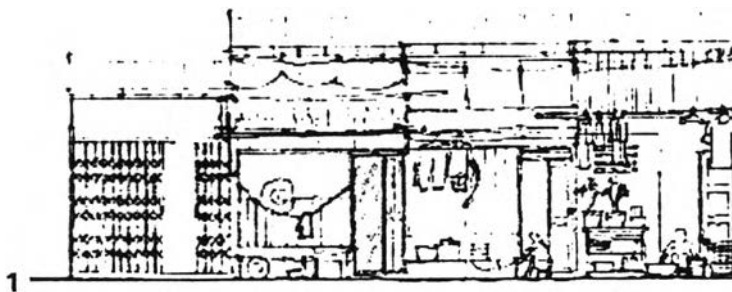
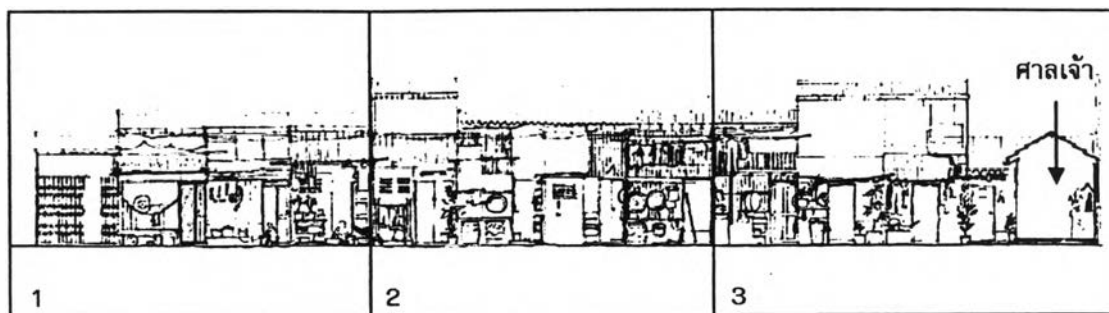
อาคารในตรอกเดิมมีอายุประมาณ 80 ปี โดยเป็นอาคารแถวไม้สูง 2 ชั้น มีห้องน้ำอยู่ด้านหน้าบ้านผนังเป็นผนังไม้ และหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอน ปัจจุบันมีบ้านหลายหลังปรับปรุงและสร้างบ้านหลังใหม่ขึ้นแทนเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น โดยมีผังการใช้สอยอาคารเป็นแบบเดิมเช่นเดียวกับที่เคยอาศัยอยู่

ทางเป็นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีร่องรอยการลาดใหม่ซ้ำเป็นประจำจากพื้นที่เคยแตกและทำให้มีน้ำขัง สร้างความลำบากในการใช้งานเพราะบ้านส่วนใหญ่ใช้ทางเป็นลานซักล้าง

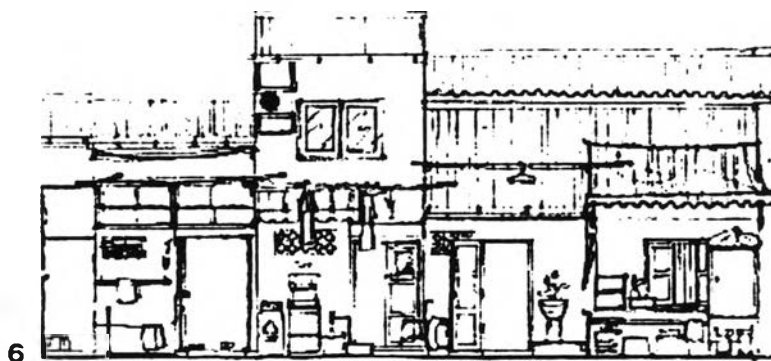
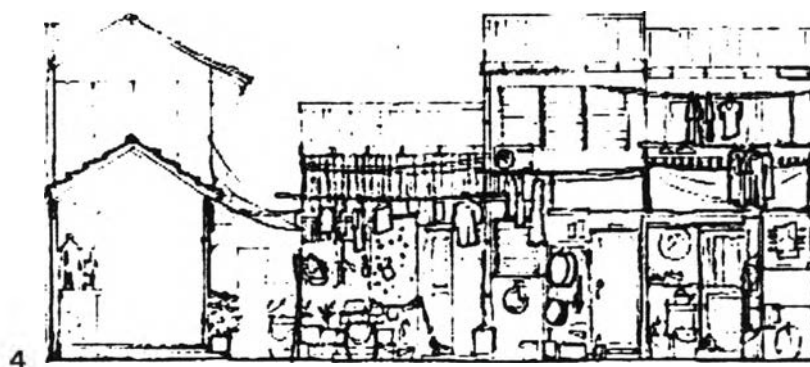
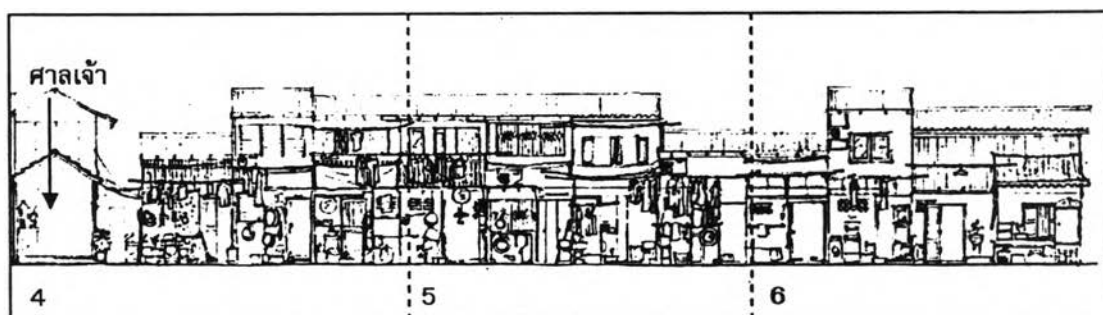
³ สัมภาษณ์, คุณวรรณฯ เกียรติชัยวุฒิ, 29 พฤศจิกายน 2545.

⁴ สัมภาษณ์, นางน้อย แซ่ตั้ง, 30 พฤศจิกายน 2545.

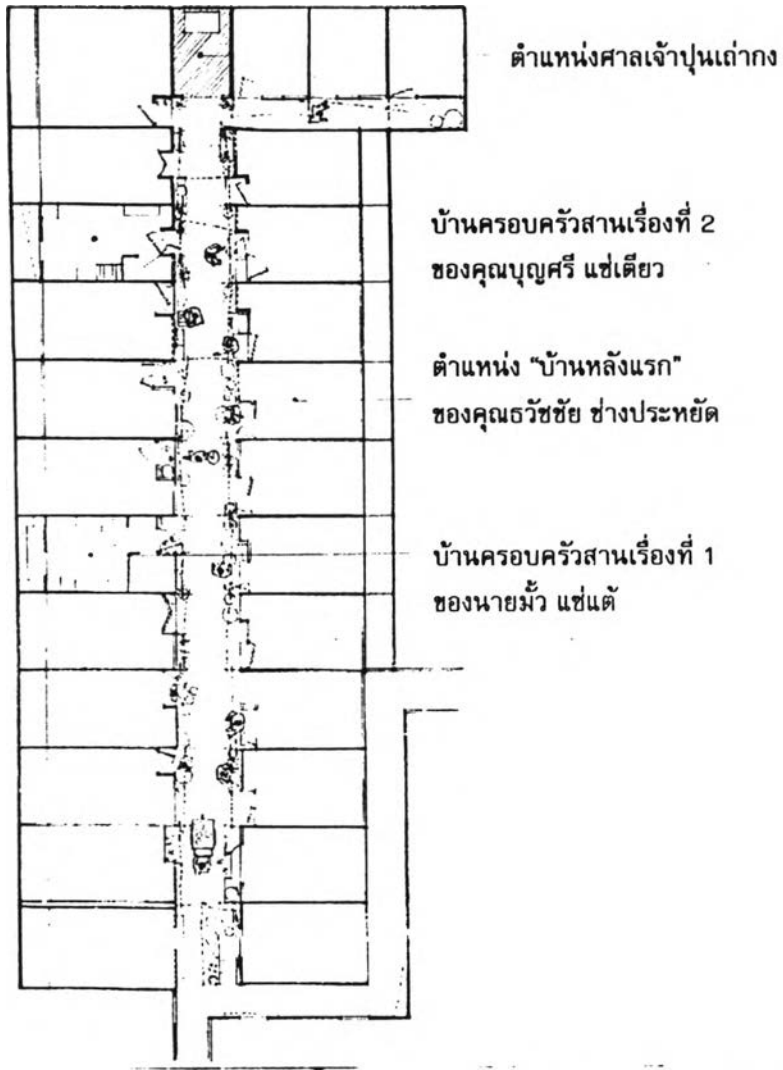
⁵ เรื่องเดียวกัน.

รูปภาพ 5-1 รูปด้าน "ผ่าช่องทาง" ของตรอกซีฝกหนอ

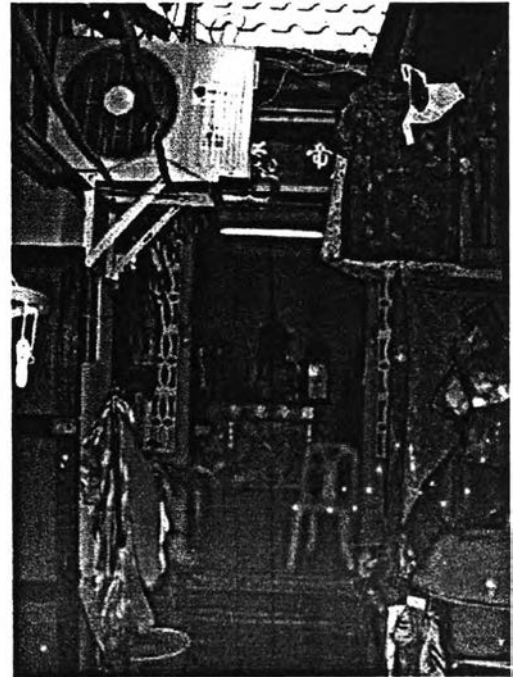
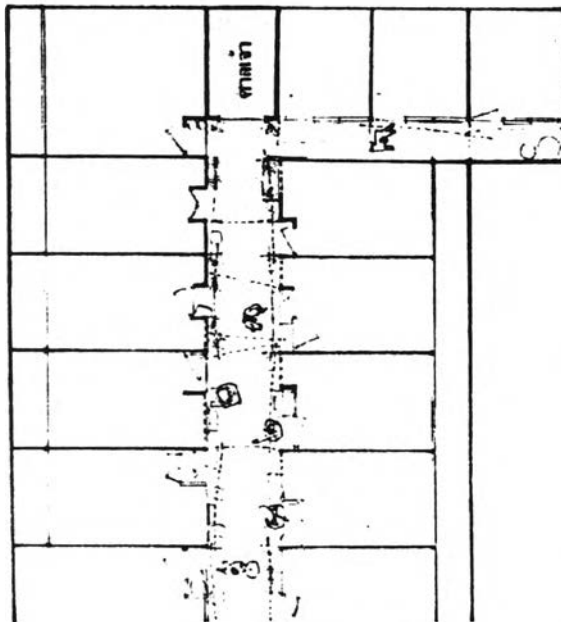
รูปภาพ 5-2 รูปด้าน "ผ่าช่องทาง" ของตรอกซีฝกหนอ

รูปภาพ 5-3 มังตลอกซีฝกหนอ

รูปภาพ 5-4 ทางเข้า ตลอกซีฝกหนอ

รูปภาพที่ 5-5 ศาลเจ้า เจ้าที่+เจ้าทาง ปลายทางตรอกสี่ผกทอง

(2) มิติทางกิจกรรม

“เช้าๆ ในนี้คึกคักมาก เพราะทุกคนจะเตรียมตัวกันไปทำงาน เลยมีทั้งอาบน้ำ ทำกับข้าว ซักผ้า ทำกันตรงหน้าบ้านนี่แหละ”⁶

“ตอนเย็นกลับกันมา ก็นั่งคุยกันแถวๆ นี้แหละ กลับกันมาจากทำงานอีกที่ ตอนเย็นก็คึกคักหน่อย”⁷

ในตอนเช้าครุ เมื่อครอบครัวหลายครอบครัวต้องตื่นขึ้นเพื่อออกจากบ้านไปทำงานหาเลี้ยงชีพ ดังเช่น ครอบครัวของคุณมัว แซ่แต้ กิจกรรมในตรอกยาฉุนจึงเริ่มตั้งแต่การซักผ้าในตอนเช้า โดยมี ลานซักล้าง” อยู่หน้าบ้านบริเวณทางเดินตรอก และตากผ้าโดยใช้อุปกรณ์ได้แก่ ไม้รวก “แชนว” “ผูก” “โยง” เข้ากับอาคารบ้านเรือนในตรอกเป็นที่ตากผ้า บางครอบครัวก็เริ่มต้นด้วยการทำอาหาร โดยมี “ห้องครัว” อยู่ตรงทางเกิดตรอกหน้าบ้านเช่นกัน ทั้งเป็นอาหารเพื่อครอบครัวและเป็นอาหารสำหรับขายโดยการเข็นรถเข็นออกไปขายข้างนอก

ในช่วงกลางวัน เมื่อผู้คนที่อยู่อาศัยในตรอกออกไปทำงานเป็นส่วนใหญ่ จึงมีผู้เฒ่าหลายบ้านพักผ่อนอยู่กับบ้านโดยเปิดประตูบ้านไว้ ให้แสงสว่างและอากาศถ่ายเทได้สะดวก

ในตอนเย็น หลังจากกลับจากทำงาน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเวลาพักผ่อนของครอบครัว ผ้าที่แห้งแล้วจะถูกเก็บลงในขณะที่เพื่อนบ้านนั่งคุยกันตรงหน้าบ้าน และเสียงโทรทัศน์ของหลายครอบครัวก็เปิดให้ได้ยินถึงบริเวณทางเดินตรอก เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานเริ่มกลับจากไปวิ่งเล่นด้านนอก

⁶ สัมภาษณ์ คุณบุญศรี แซ่เตียว, 30 พฤศจิกายน 2545.

⁷ เรื่องเดียวกัน

(3) มิติทางความหมาย

- ทางแคบ สร้างสัมพันธ์ใกล้ชิด

“ในนี้คนกันเองทั้งนั้น จะเหมือนครอบครัวเดียวกันอยู่แล้ว ก็เปิดบ้านมาก็เจอหน้ากัน นั่งคุยกันก็หน้าบ้านนี่แหละ”⁸

ความแคบของตรอกนี้กลับทำให้หน้าบ้านของบ้านแต่ละหลังได้ใกล้ชิดและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบ้าน หลังจากกลับจากทำงานแล้ว หลายคนก็จะนั่งลงกับพื้นหน้าบ้านที่อาจสูงกว่าระดับของทางเพียงเล็กน้อย คุยกับเพื่อนบ้านที่นั่งซักผ้าอยู่หน้าบ้านของตนด้วยระยะที่ห่างกันไม่ถึงหนึ่งเมตร หรืออาจเป็นการทำกับข้าวบริเวณครัวหน้าบ้านที่สามารถหยิบชิมข้าวของที่ขาดได้จากเพื่อนบ้านใกล้เคียง ปฏิสัมพันธ์ในตรอกซีเมนต์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มักเกิดขึ้นพร้อมๆ กับกิจกรรมชีวิตของผู้คนที่ปรากฏบนพื้นที่ใช้สอยขนาดกะทัดรัด

- ทางสร้างสัมพันธ์ รูป กลิ่น เสียง

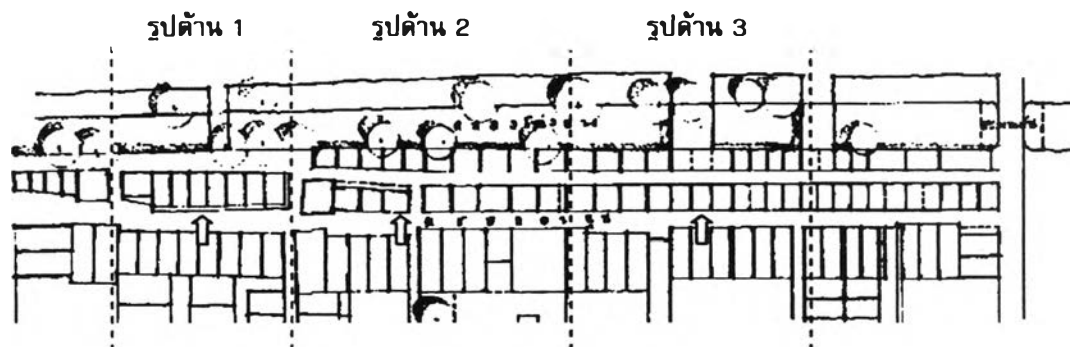
“อยู่ในนี้ มันมีครบหมด ครัว ตากผ้า กินข้าว คุยกันตรงทางนี่ เป็นแบบนี้มานานแล้วนะ”⁹

“ในนี้หะ เสียงจะดังยังงี้ก็ได้ไม่เป็นไร เราคนรู้จักกันทั้งนั้น แล้วเราก็นั่งด้วยนะ ใกล้กันมันก็คุ้นกันนะ”¹⁰

เมื่อกิจกรรมแห่งชีวิตของครอบครัวในตรอกซีเมนต์เริ่มต้นพร้อมๆ กับทางที่เปิดรับการใช้สอยทางอันหลากหลายของผู้คน ทำให้ถึงพร้อมไปด้วยสัมพันธ์แห่งรูป กลิ่น เสียง ที่เปลี่ยนแปลงไปความหลากหลายของผู้คนและกิจกรรมในชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไป

5.1.2 ตรอกยาจุน

“สมัยก่อนมานั่งแถวนี้ไม่ได้หรอก ยาจุน บ้านแถวนี้ทำยาจุนกันทั้งนั้น ไม่มีอย่างอื่น สมัยก่อนไม่มีโรงงาน ไม่มีสาวโรงงาน ลูกคนจีนแถวนี้เป็นสาวมวนยาจุนกันทั้งนั้น”¹¹

รูปภาพ 5-6 ผังตรอกยาจุน

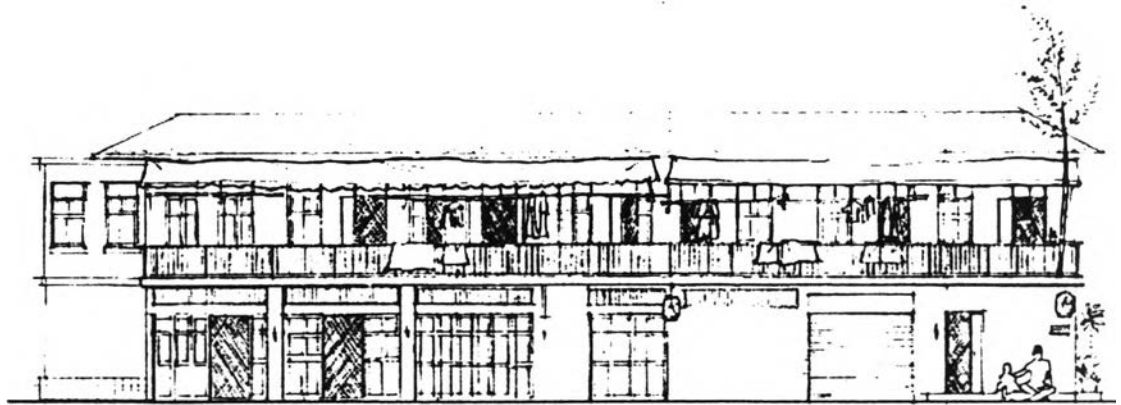
⁸ สัมภาษณ์ คุณบุญศรี แซ่เตียว, 2 ธันวาคม 2545.
⁹ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหัตต์, 29 พฤศจิกายน 2545.
¹⁰ เรื่องเดียวกัน.
¹¹ สัมภาษณ์ คุณสุชัย กรณาภุชญา, 20 ตุลาคม 2545.

รูปด้าน 1

รูปด้าน 2

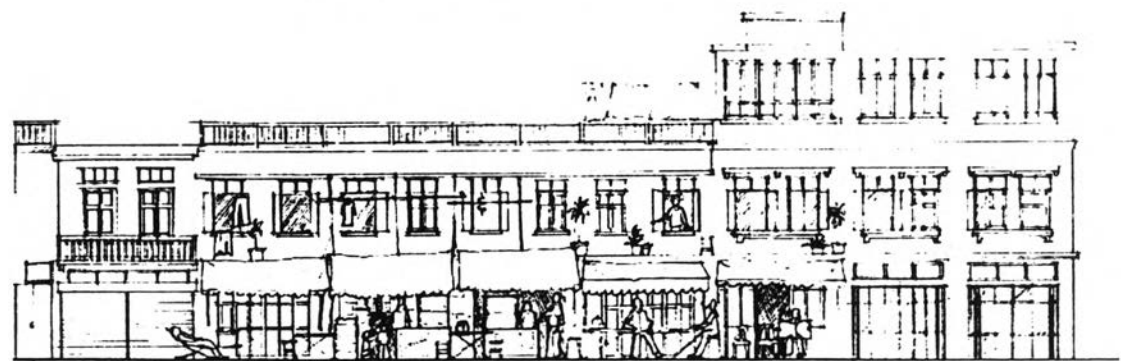
รูปด้าน 3

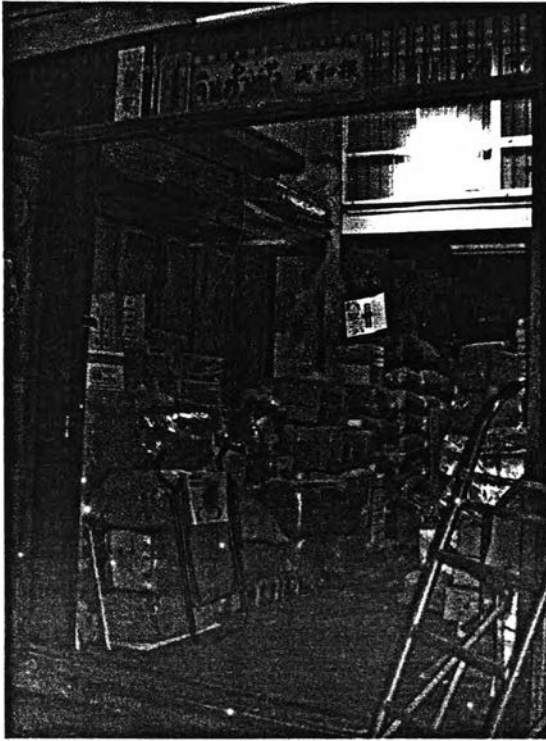
รูปภาพที่ 5-7 รูปด้าน 1 ตรอกยาจุน

รูปภาพที่ 5-8 รูปด้าน 2 ตรอกยาจุน

รูปภาพที่ 5-9 รูปด้าน 3 ตรอกยาจุน

รูปภาพ 5-10 ร้านขายยาตั้งที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน

(1) มิติทางกายภาพ

ตรอกยาฉุนเป็นตรอกที่แยกจากตรอกหัวเม็ด ใกล้กับสะพานหันและอยู่ถัดจากอาคารริมคลองโอง่างตลอดแนวไปจนถึงซอยวัดบพิตร โดยมีตรอกแยกจากตรอกยาฉุน คือ ตรอกเหล่ายาย ตรอกสี่ฝกหนอ ซึ่งเป็นทางตัน และตรอกอีกห้าซึ่งเชื่อมกับทางที่สามารถลัดไปยังถนนจักรวรรดิได้

ลักษณะของสถาปัตยกรรมในตรอกยาฉุนมีหลายรูปแบบและหลายช่วงเวลา โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ตามลำดับ คือ

- **อาคารเก็งเงิน** ที่สันนิษฐานว่าจะสร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นตึกแถวหรือเรือนแถว ซึ่งส่วนมากจะเป็นตึกแถวชั้นเดียว ผนังหนาทึบ และหลังคายังคงสภาพแบบจีน ในปัจจุบันยังพบอาคารเก็งเงินลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นทางตอนต้นของตรอกยาฉุนด้านสะพานหัน และตอนปลายด้านทางออกซอยวัดราชบพิธ โดยบางอาคารยังคงมีการใช้สอยเป็นร้านขายยาตั้งในขณะที่บางอาคารปิดไว้ชั่วคราวเพราะเจ้าของไปทำกิจการการค้าที่อื่น

- **บ้านคหบดีแบบจีน** คือ บ้านของคุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ หรือมูลนิธิประทานพรเยาวชน ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นบ้านที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นบ้าน 2 ชั้นแบบจีน 2 หลังที่สร้างประมาณปลายสมัยรัชกาลที่ 3-รัชกาลที่ 4 ร่วมกับตึกสองชั้นแบบฝรั่ง ซึ่งสร้างประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 อยู่ในฝั่งบริเวณเดียวกัน สันนิษฐานว่าตึก 2 ชั้น สร้างขึ้นแทนที่บ้านแบบจีนในตำแหน่งเดียวกัน เป็นบ้านของนายทองคำ แซ่ตั้ง ซึ่งซื้อต่อมาจากผู้อื่น ต่อมายกให้นางอ้อม กรณีสำรวจ ศึกษาค้นคว้า และตกทอดมายังนายสหัส วัชรภักย์ บุตรชายคนโต ภายหลังตกทอดเป็นของคุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ (วัชรภักย์) ทายาทเป็นผู้ปกครอง¹²

- **อาคารริมตรอกยาฉุน ฝั่งคลองโอง่าง** เป็นอาคารแถวที่มีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีฝั่งของอาคารขนาดเล็ก ในสมัยก่อน “ข้างบนคาดฟ้าใช้เป็นที่พักยาฉุนเต็มไป

¹² มุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ ๒ (พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๕๕๓) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 51-53, 56-57.

หมด”¹³ แต่ปัจจุบันการใช้สอยอาคารมีทั้งเป็นอาคารบ้านพักอาศัย และร้านขายของชำ ร้านโชห่วย ร้านขายกาแฟ

- อาคารพาณิชย์สมัยใหม่ สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2525 จนถึงปัจจุบัน โดยเกิดจากการเปลี่ยนเจ้าของที่แต่เป็นเดิมเป็นที่ดินที่สร้างบ้านพักอาศัยแบบบ้านคหบดีหรือบ้านเศรษฐี เมื่อเปลี่ยนเจ้าของจึงสร้างขึ้นเป็นอาคารพาณิชย์แบบสมัยใหม่และขายเป็นห้องๆ ได้แก่ อาคารพาณิชย์ในตรอกเหล่ายาย อาคารพาณิชย์ช่วงกลางตรอกยาจุน และอาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นแทนที่บริเวณของบ้านทวีสุข

(2) มิติทางกิจกรรม

ในตรอกยาจุนนอกจากร้านขายยาตั้ง ที่ยังคงเหลืออยู่ไม่กี่ร้านนั้น ยังมีการอยู่อาศัยในอาคารแถวริมตรอกยาจุนด้านคลองโง่งอย่างที่อยู่ต่อเนื่องกันมานานประมาณ 70 ปี “อยู่กันมาตั้งนานแล้ว ตรงนี้เช่าเค้ายู่ นะ ตั้งแต่สาว ๆ ส่วนใหญ่คนที่อยู่แถวนี้ คนเก่าทั้งนั้น คนเก่าหลายคนก็ไม่อยู่แล้วก็ให้ลูกหลานเข้าต่อ”¹⁴

นอกจากเป็นอาคารสำหรับอยู่อาศัยแล้ว ยังมีผู้อยู่อาศัยหลายคนเปิดร้านขายของบริเวณหน้าบ้านเป็นทั้งร้านขายของชำ ร้านโชห่วย ร้านขายอาหาร “แถวนี้ก็มีร้านเราร้านเล็ก ๆ ขายข้าวขายอาหารในตรอก เราไม่ได้เน้นขายคนนอกมากนัก เราขายก็ส่วนใหญ่คนในตรอกนี่แหละ”¹⁵

(3) มิติทางความหมาย

-ทางแห่งปฏิสัมพันธ์

“คนแถวนี้รู้จักกันเกือบหมดคุ้นหน้ากันทั้งนั้น เราเดินผ่านกัน สวนกัน ก็ทักทายกัน อย่างนั่งอยู่ตรงนี้ (หน้าบ้านคุณธวัชชัย ช่างประหยัด) ก็เจอคนผ่านไปมา ทักคุยกัน ตามทุกซอกซอกกัน ก็แถวนี้แหละ”¹⁶

“เวลาเด็ก ๆ เลิกเรียน ประมาณนี้บ่าย 3 โมง ก็จะเดินกลับบ้านกันทางนี้ เด็ก ๆ ไม่ได้อยู่ตรงนี้ แต่ก็รู้จักกัน รู้จักทั้งเด็กทั้งพ่อแม่ เด็ก ๆ มาถึงก็ไหว้ออ้อ อาม่า บางทีก็ซื้อขนม รู้จักกันก็เพราะเด็ก ๆ ต้องผ่านทางนี่”¹⁷

ตรอกยาจุนที่ถือเป็นตรอกหลักของย่านชุมชนคลองโง่งอย่าง-สะพานหัน ถือเป็นทางแห่งปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เพียงระหว่างผู้อยู่อาศัยที่อาศัยผูกพันอย่างแนบแน่นจะทักทายกันเป็นกิจวัตรแล้ว ยังรวมไปถึงผู้สัญจรผ่านเช่นเด็กนักเรียนอนุบาลโรงเรียนอโณทัยที่จะแวะทักทายลุงป้าน้าอาและผู้เฒ่าตลอดรายทาง และแม้ผู้มาเยือนเช่นผู้วิจัยเองยังสามารถสัมผัสถึงปฏิสัมพันธ์ที่เป็นมิตรเมื่อครั้งเยือนย่านนี้ในครั้งแรกได้ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตรอกยาจุนจึงเกิดขึ้นจากการเป็นตรอกทางเดินเท้าที่มีผู้คนสัญจรผ่านไปมามากมาย และผู้คนที่อาศัยอยู่อย่างผูกพันแนบแน่นกับอาคารเก่าแก่ที่อยู่ริมทาง ภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจึงมีให้เห็นตลอดเส้นทางของตรอกนี้

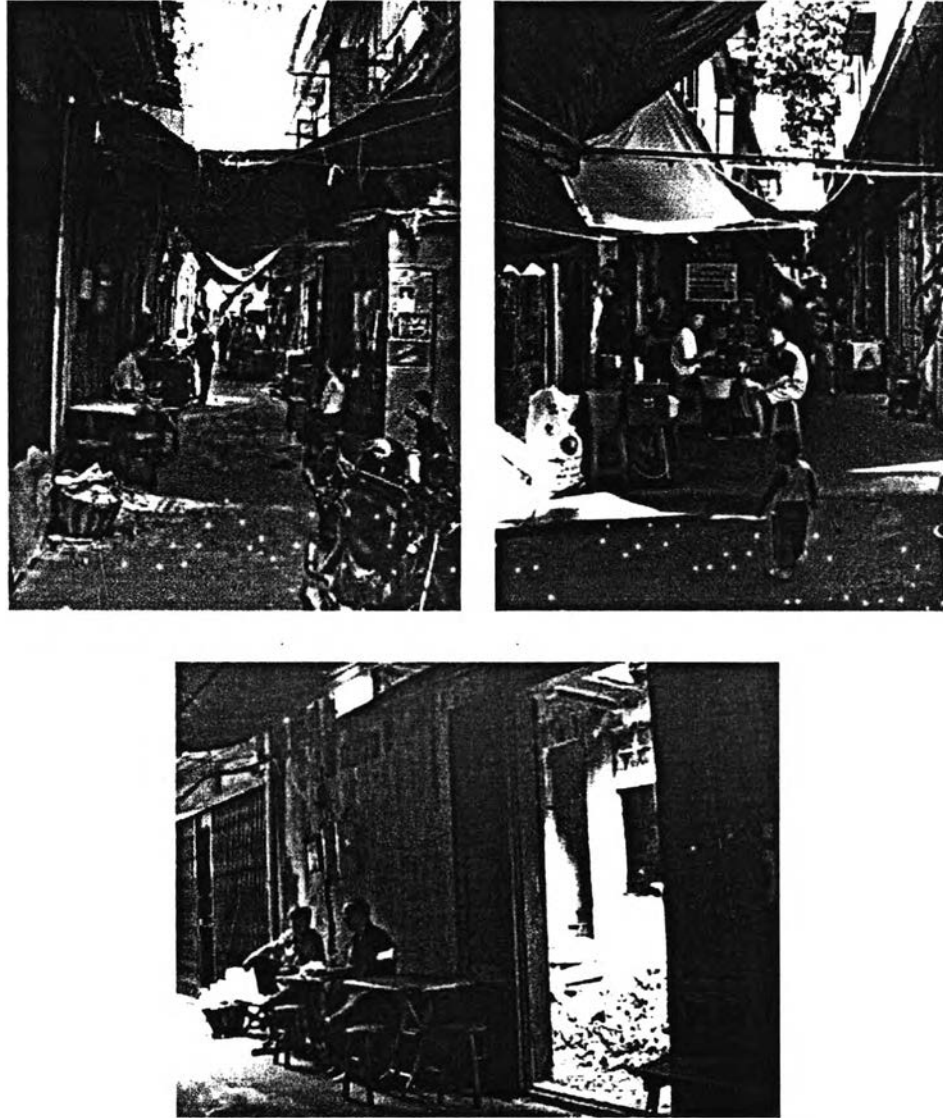
¹³ สัมภาษณ์นางกิม แซ่ลิ้ม, 28 ตุลาคม 2545.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵ สัมภาษณ์นางสาวอรพินท์ กรุณาภุชญา, 15 ตุลาคม 2545.

¹⁶ สัมภาษณ์คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 29 พฤศจิกายน 2545.

¹⁷ สัมภาษณ์คุณวไลนัย กรุณาภุชญา, 15 ตุลาคม 2545.

รูปภาพ 5-11 ทางแห่งปฏิสังขาร ใน ตรอกยาจุน

-ทางทำมาค้าขาย

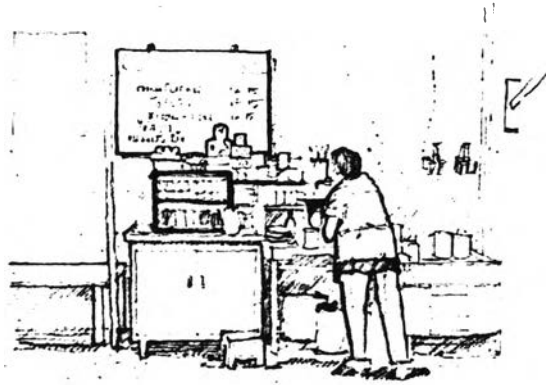
“ทางมีคนเดินผ่านไปมา หลายบ้านเค้าก็ถือโอกาสเปิดร้านขายข้าว ร้านขายก๋วยเตี๋ยว อย่างที่เป็นร้านยาสูบเดิมก็ยังมีร้านหลายร้าน แต่ก่อนมากกว่า พอลดลงไปก็เปลี่ยนกิจการมาค้าขายอย่างอื่น”¹⁸

ตรอกยาจุนมีอาคารที่อยู่เรียงรายตลอดสองข้างทางเป็นอาคารแถวที่มีอายุเกือบร้อยปี¹⁹ บางก็เป็นอาคารเก็งเงิน บางก็เป็นอาคารสูง 3 ชั้น ส่วนอาคารที่สร้างในสมัยประมาณ 20 ปีก่อนนั้นล้วนมีความสูง 4 ชั้นขึ้นไป โดยส่วนใหญ่แล้วอาคารเก็งเงินเดิมจะเป็นร้านขายยาตั้งยาจุน และปัจจุบันยังคงมีหลายร้านที่สืบทอดกิจการอยู่ ส่วนอาคารเก่าที่มีความสูง 3 ชั้น ส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยจะเป็นผู้เช่าที่เช่าอยู่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นบิดามารดา หลายครอบครัวมีกิจการของตนเองเล็กๆ อยู่หน้าบ้าน เช่น ร้านขายกาแฟโบราณโฮวส์

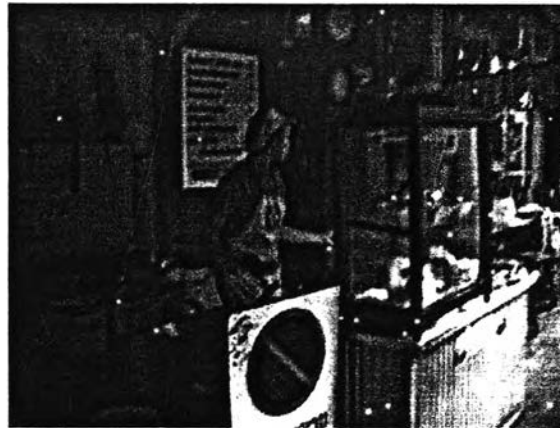
¹⁸ สัมภาษณ์คุณสุชัย กรุณาภฤตญา, 15 ตุลาคม 2545.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

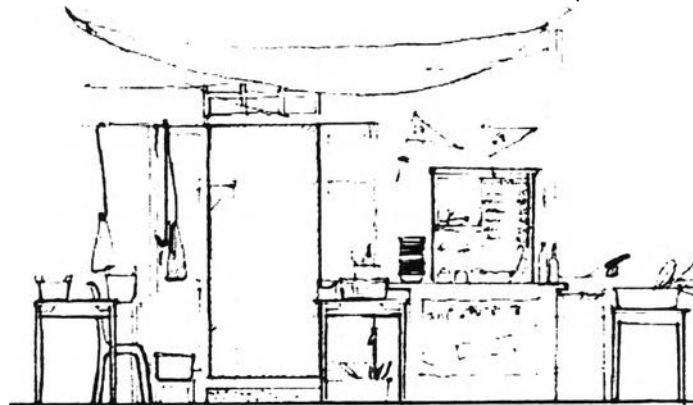
ของคุณนวน้อย กรุณาคุณชญา ร้านขายอาหารตามสั่งของคุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา ร้านค้าที่เปิดริมทางในตรอกยาจุน นอกเหนือจากจะเป็นโอกาสในการทำมาหาเลี้ยงชีพของคนที่ย้ายอยู่ในอาคารริมตรอกยาจุนแล้ว ยังช่วยสร้างพื้นที่ในการใช้สอยให้กับคนในย่าน เช่น ร้านขายกาแฟโบราณไอวี่ที่กลายเป็นสภากาแฟตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือร้านขายอาหารหลายร้าน กลายเป็นที่นั่งเล่นเกมของเด็กๆ ในตอนกลางวัน และเป็นที่สังสรรค์ของกลุ่มผู้ชายในตอนพลบค่ำ

รูปภาพ 5-12 ร้านขายกาแฟโบราณร้านไอวี่บ้านนางกิม แซ่ลิ้ม

รูปภาพ 5-13 ร้านขายอาหารตามสั่งบ้านคุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา

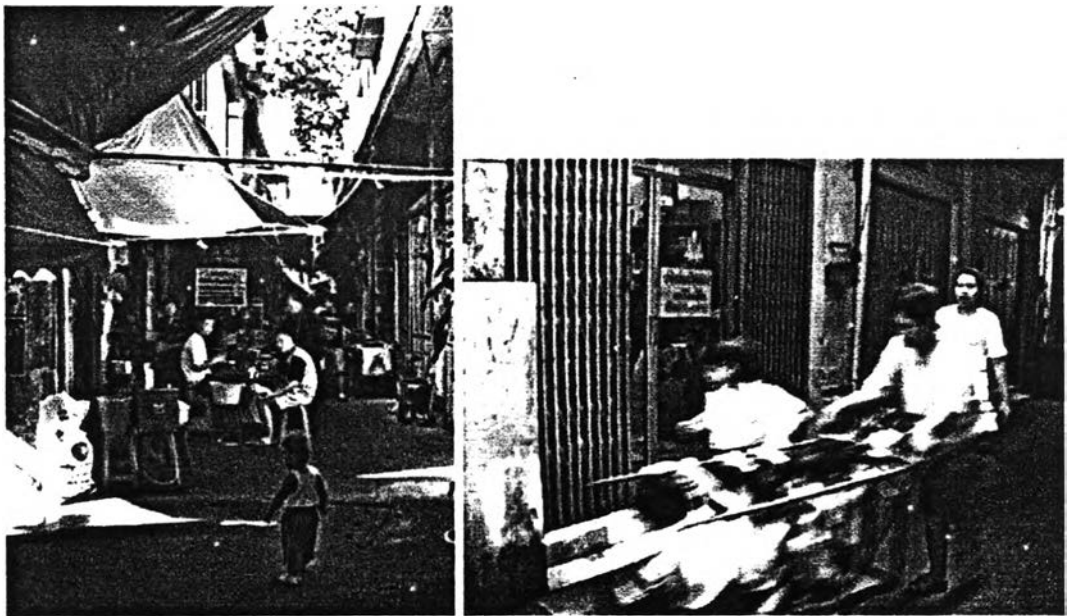

รูปภาพ 5-14 ร้านขายก๋วยเตี๋ยวและอาหารตามสั่งของบ้านนางกิม แซ่ลิ้ม

-ทางตรอกชอกชอยนำเล่น

"ตอนเด็กๆ ผมก็โตแถวนี้ วิ่งเล่นแถวนี้ ยิ่งเมื่อก่อนมีแต่คนเดิน เด็กเล่นปลอดภัย วิ่งไปบ้านโน้น บ้านนี้ ช่วยกันดูแล อย่างมุก (ลูกสาวของคุณธวัชชัย ช่างประหยัด)นี่ ผมก็ให้เค้าเล่นนะ ผู้ใหญ่แถวนี้เค้าก็ช่วยดูให้ เค้าเลยมีเพื่อนเยอะ ผู้ใหญ่มีเพื่อนบ้าน เด็กก็มีเพื่อนบ้าน"²⁰

ภาพของเด็กๆ ลูกหลานของผู้คนที่อาศัยอยู่ในตรอกยาจุนและตรอกใกล้เคียง อาศัย "ทาง" ที่ผู้ใหญ่เดินสัญจรผ่านไปมาเป็นทั้งสนามเด็กเล่น ลู่วิ่งแข่งสำหรับเด็กโต เป็นที่เล่นซ่อนหา และวิ่งไล่จับสำหรับเด็กเล็ก เนื่องจากบ้านอยู่โดยรอบส่วนใหญ่จะเปิดหน้าบ้านไว้ เด็กๆ จึงสามารถเล่นได้อย่างสนุกสนานโดยยังคงอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ นอกเหนือจากความสนุกสนานที่เด็กๆ มีระหว่างกันแล้ว ยังหมายถึงการสร้างมิตรภาพระหว่างเพื่อนบ้านวัยเด็กที่ค่อยเติบโตไปด้วยกัน คุณธวัชชัยเองก็เล่าว่า "เพื่อนที่เห็นผมตกก็เพื่อนที่วิ่งเล่นกันมาแถวนี้แต่เด็กทั้งนั้น"²¹

รูปภาพ 5-15 ทางตรอกชอกชอยนำเล่น ใน ตรอกยาจุน

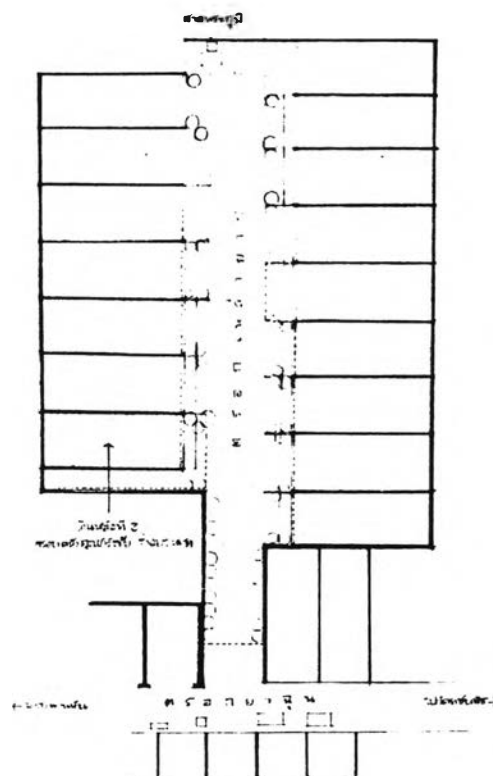
²⁰ สัมภาษณ์คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 26 พฤศจิกายน 2545.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

5.1.3 ครอบเกล้าย้าย

ครอบเกล้าย้ายเป็นครอบทางด้านครอบหนึ่งที่ยกจากครอบยาจนที่ได้รับชานชื่อจากเด็กๆในย่านชุมชนเมื่อประมาณ 40 ปีก่อน “เมื่อก่อนที่เรียกในนี้ว่า เกล้าย้าย เพราะแต่ก่อนสมัยผมยังเด็ก มีย้ายแก่คนนี้อยู่เฝ้าบ้านหลังใหญ่แต่ก่อน เราเรียกแก่ว่าเกล้าย้าย ตามแบบคนจีนใจ ถึงตอนนี้ไม่มีบ้านแล้วก็ยังเรียกอย่างนี้กันอยู่”²² โดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ “ตรงนี้แต่ก่อนเป็นบ้านเศรษฐีสมัยก่อนเป็นบ้านหลังใหญ่มีสระน้ำ มีสวนกว้าง ผมยังเคยเข้าไปวิ่งเล่น เค้ามีปัญหาหนักก็เลยขายให้กับอื้อจือเหลียง แล้วก็ตกลงขายทอดตลาดให้กับธนาคาร แล้วเค้าก็ทำเป็นห้องแถวแบ่งขายเป็นห้องๆ แบบนี้แหละ”²³

(1) มิติทางกายภาพ

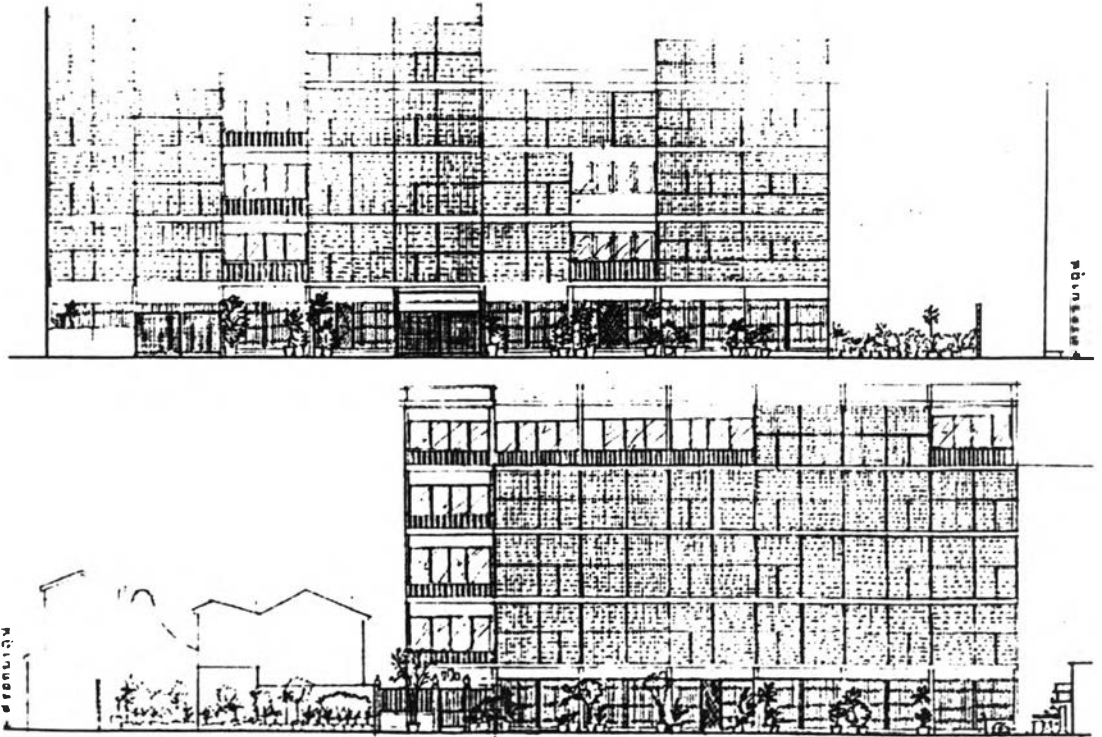

รูปภาพ 5-16 ผังครอบเกล้าย้าย

ปัจจุบัน ครอบเกล้าย้ายประกอบด้วยอาคารแถว 16 ห้อง แต่ละห้องมีจำนวนชั้นแตกต่างกัน โดยเฉลี่ยมี 4-5 ชั้น โดยห้องแถวที่มีความกว้างของเซตที่ดินมากที่สุดคือ ห้องของครอบครัวคุณธวัชชัย ช่างประหยัด ส่วนที่เหลือมีความกว้างเท่ากันคือ 4.00 เมตร ด้านหน้าของห้องแถวเป็นประตูเหล็กเลื่อน โดยมีห้องแถว 3 ห้องที่ปรากฏการล้อมรั้วด้านหน้าของห้องแถวของตึกอีกชั้นหนึ่ง และมีห้องแถว 13 ห้อง ที่สร้างถูกรงเหล็กค้ำปิดด้านหน้าของอาคารตั้งแต่ชั้น 2 จนถึงชั้นบนสุด ด้านหน้าของห้องแถวของทุกห้องรวมถึงบริเวณทางเข้าครอบจะมีการวางกระดางต้นไม้เรียงรายขนาดกันสองข้างทาง ปลายทางของครอบมีที่ประดิษฐานของศาลพระภูมิประจำครอบด้วย

²² สัมภาษณ์, คุณสุชัย ฤทธิภาณุ, 20 ตุลาคม 2545.

²³ เรื่องเดียวกัน.

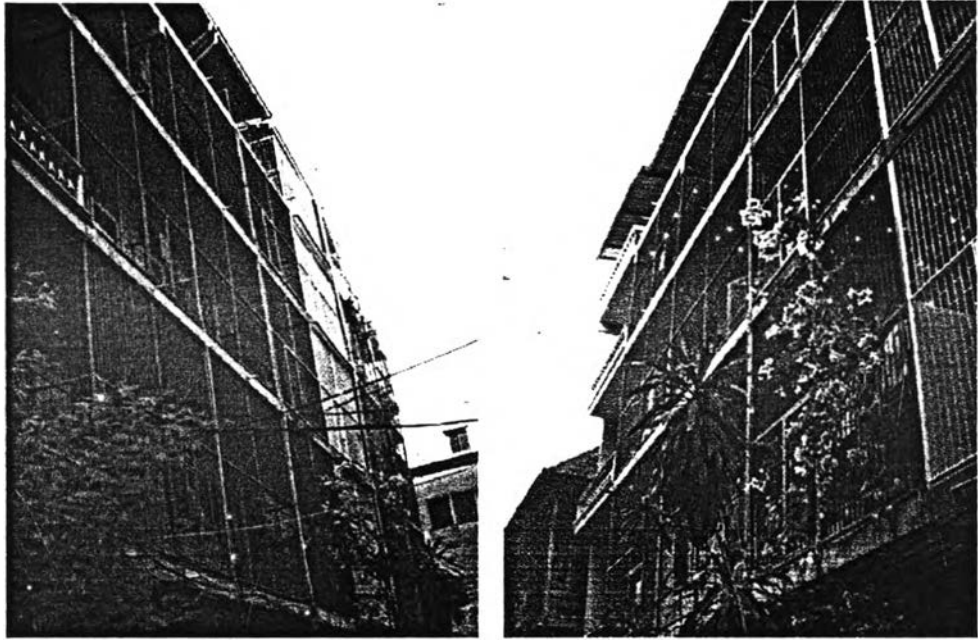
รูปภาพ 5-17 รูปด้านของอาคารในตรอกเหล่ายาย

รูปภาพ 5-18 ภาพบรรยากาศในชีวิตประจำวันของตรอกเหล่ายาย

(2) มิติทางกิจกรรม

กิจกรรมในตรอกเหล่านี้ปรากฏเพียงการอยู่อาศัยของบ้านแต่ละหลัง โดยบ้านบางหลังเป็นทั้งที่
อยู่อาศัยและที่ทำงาน “โดยส่วนใหญ่แล้วในที่นี่ จะอยู่กันเจียบๆ ปิดประตูกันแบบนี้ ไม่ค่อยมีกิจกรรมอะไร
มากนัก” แสดงให้เห็นมิติทางกิจกรรมที่ขาดชีวิตชีวา

รูปภาพ 5-19 ลูกรังเหล็กค้ำ

รูปภาพ 5-20 รั้วกันปฏิสนธิ

(3) มิติทางความหมาย

- ทางไร่ปฏิสันถาร

“ผมไม่ค่อยสนิทกับเพื่อนบ้านตรงนี้เท่าไร ต่างคนต่างอยู่ เหมือนหมู่บ้าน (จัดสรร) ในตรอกขยา
จนตรงนั้นสนิทกันไปหมดทะเล เห็นกันมาตั้งแต่ผมยังเด็ก เดินนี้ทักได้เกือบหมด แต่ในนี้คนใหม่
ไม่ค่อยสนิท”²⁴

องค์ประกอบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ รั้ว และ ลูกกรงเหล็กดัด แม้ว่าจะเป็นการมี
ปฏิสันถารกับโลกแวดล้อมในทางการป้องกันตัว (defense) จากอันตรายและมิฉะพ ในขณะเดียวกันก็เป็น
การป้องกันการเกิดมิตรภาพด้วย ในตรอกเหล่านี้จึงขาดความหมายในทางปฏิสันถารกับผู้คนด้วยกัน
แม้แต่กับบ้านใกล้เคียง

- ทางไร่สัมผัสรูป กลิ่น เสียง

“ในนี้ อยู่กันแบบเงิบๆ เกรงใจกัน ไม่กล้าส่งเสียงดัง เสียงเด็กร้อง หมาเห่า เค้าก็มองๆ นะ ไม่
เหมือนในตรอกขยาจนที่มีเสียงดังได้ ยิ่งในตรอกซีผกหนอ ยิ่งเสียงใครต่อใครได้ยินทั่วไม่มีใครว่า แต่
ตรงนี้มันไม่เหมือนกัน”²⁵

สัมผัสรูป กลิ่น เสียงบ่งบอกถึงการเป็น “ทางแห่งชีวิต” ทากทางใดไร้ซึ่งมิติเหล่านี้ ย่อมหมายถึง
ทางนั้นไร้ชีวิต ด้วยเพราะผู้คนต่างรู้สึกว่สัมผัสนั้นเป็นการรบกวนความเป็นส่วนตัวของตนเอง พวกเขา
จะพยายามรักษาระยะห่างโดยการมีระยะส่วนตัว เพื่อไม่ให้เกิดการมีสัมผัสรูป กลิ่น เสียงรบกวน

5.2 การศึกษาลักษณะและความหมายของทางแห่งชีวิตในเทศกาลแห่งชีวิต

กระบวนการของการเคลื่อนไปในทาง ถูกกำหนดขึ้นตั้งเป็นพิธีการแห่งชีวิต ให้ได้ชีวิต+ถือ ให้ได้ใช้ชีวิต
ไปอย่างประณีตละเอียดลออ เพื่อเปิดให้ทางที่ดำเนินผ่าน มีสีสน มีชีวิต และ “มีหัวใจ” ที่มีชีพจรเต้น
ไปพร้อมๆ กับชีพจรของหัวใจเรา_หัวใจเปิดกว้างใหม่เล็กๆ บุกเบิกขอบฟ้าใหม่ ณ ที่ที่ข้างผ่าน
ก้าวเล็กๆ อันประณีตแต่เข้มข้น จึงหนักแน่น แนบแน่น มีน้ำหนัก มีผละกำลัง... ก้าวเล็กๆ
กลายเป็นก้าวที่แสนยิ่งใหญ่ในชีวิต...ยังให้ชีวิตทุกอย่างขณะนั้น พลอยยิ่งใหญ่ มีความสำคัญ สมควร
จดจำ”²⁶

จากการเข้าไปสัมผัสเรื่องราวชีวิตของผู้คนในย่านนี้ ทำให้ทราบว่า พิธีกรรมและเทศกาลแห่งชีวิต
ของจีนที่เขานับถือมีความหมายเพียงไร ซึ่งในเบื้องต้นผู้วิจัยทราบได้จากการที่ครอบครัวทุกครอบครัวในย่าน
จะมีปฏิทินจีนเป็นปฏิทินประจำบ้าน “บ้านแถวนี้เกือบทุกบ้าน ไม่มีใครดูปฏิทินฝรั่งกัน ถ้าได้มาก็มักเก็บ มี
ปฏิทินจีนเล่มใหญ่เล่มเดียวพอ ไว้สำหรับดูวันไหว้ ดูวันดี ดูว่าใครชงกับใคร”²⁷

²⁴ สัมภาษณ์ คุณธวัชชัย ช่างประหยัด, 28 พฤศจิกายน 2545.

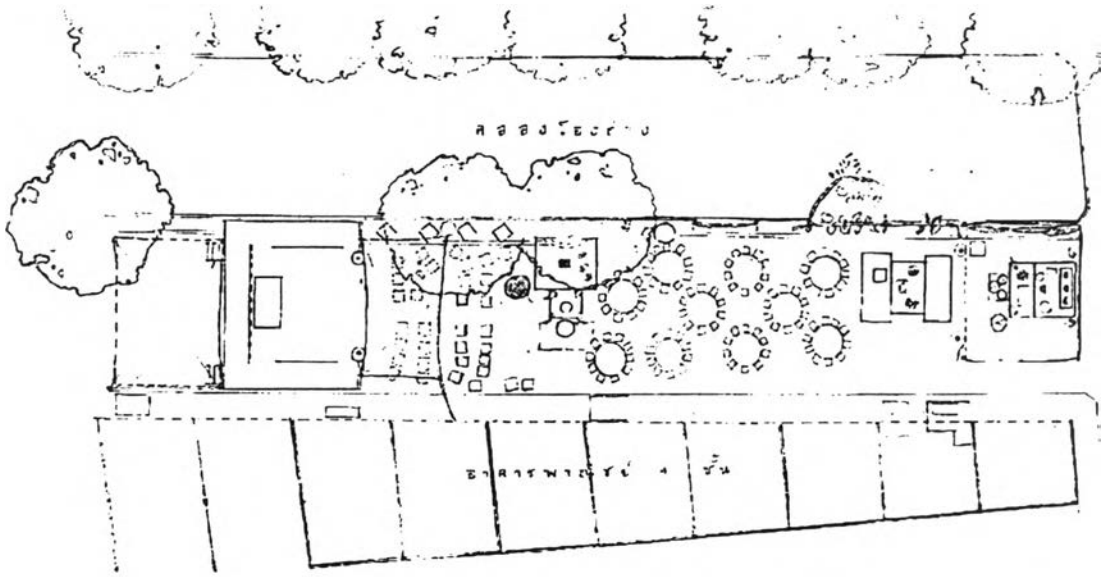
²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, สถาปัตยกรรม: กังสตาลแห่งความคิด (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 6-40.

²⁷ สัมภาษณ์ คุณวรรณภา เกียรติชัยวุฒิ, 5 มกราคม 2546.

แม้ว่าตามความเชื่อของคนจีนโบราณ หรือคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความเคร่งครัดในเรื่องการประกอบพิธีกรรมและเทศกาลชีวิต ว่าต้องเป็นหนึ่งปีมีแปดเทศกาลหนึ่งชีวิตมีห้าพิธีกรรม แต่เมื่อเวลาผ่านไปสังคมจึงเปลี่ยนไปทั้งจากการผสมผสานกับวัฒนธรรมสังคมอื่น และการถ่ายทอดสู่ลูกหลานที่อาจตัดขั้นตอนบางขั้นตอนไปหรือตัดแปลงเพื่อความเหมาะสมเพื่อความสะดวกและง่ายต่อการประกอบพิธี จึงทำให้มีพิธีกรรมที่สำคัญที่คนไทยเชื้อสายจีนในย่านนี้ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง

5.2.1 เทศกาลไหว้เจ้าประจำปี

รูปภาพ 5-21 ผังแสดงการจัดงานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี ริมคลองโอ่งอ่าง

เทศกาลไหว้เจ้าสิ้นปีมาจากความเชื่อที่ว่า ตลอดช่วง 1 ปีที่ผ่านมาของการทำมาหากิน คนจีนจะถือได้ว่าได้รับความคุ้มครองช่วยเหลือจากบรรดาเทพเจ้าให้มีความสถาพรวัฒนามาเป็นลำดับ จึงได้จัดเทศกาลไหว้เจ้าประจำปีขึ้น เพื่อแสดงความขอบพระคุณ เทศกาลนี้ถือเป็นเทศกาลระดับชุมชน โดยจะเริ่มทำกันในเดือน 12 ของจีน แล้วแต่จะเลือกวันใดแล้วแต่ชุมชนจะประชุมตกลงกันอีกครั้งหนึ่ง

ในชุมชนจะถือศาลเจ้าประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางในการไหว้เจ้าประจำปี ภายหลังจากพิธีไหว้ขอบพระคุณเจ้าแล้ว จะมีการเลือกกรรมการศาลเจ้าชุดใหม่เรียกว่า “ถ่านัง” คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าจัดการกิจการของศาลเจ้าตลอดปีใหม่ที่จะมาถึง และเมื่อใกล้เดือน 12 ของทุกปี คณะกรรมการบริหารศาลเจ้าจะจัดประชุมหารือกัน ในเรื่องการเตรียมงานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี ตั้งแต่การหาฤกษ์ กำหนดวัน การปิดประกาศด้วยกระดาษแดงตามที่ต่างๆ ในชุมชน เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบถึงการเรียโรเงินค่าใช้จ่ายในการเตรียมงานไหว้เจ้าประจำปี ครั้นถึงกำหนดในงาน กรรมการจะช่วยกันจัดโต๊ะบูชาหน้าศาลเจ้า ตั้งเครื่องเซ่นไหว้และชาวบ้านจะจัดเครื่องเซ่นไหว้มาสมทบในพิธีกรรมด้วย ผู้อาวุโสของชุมชนและกรรมการศาลเจ้าจะเป็นผู้เริ่มพิธีบูชา และในตอนกลางคืนก็จะมีมหรสพ และการประมูลของมงคลและของใช้หน้าศาลเจ้า

รูปภาพ 5-22 กรรมการศาลเจ้าชุดใหม่ “ถ่านัง”

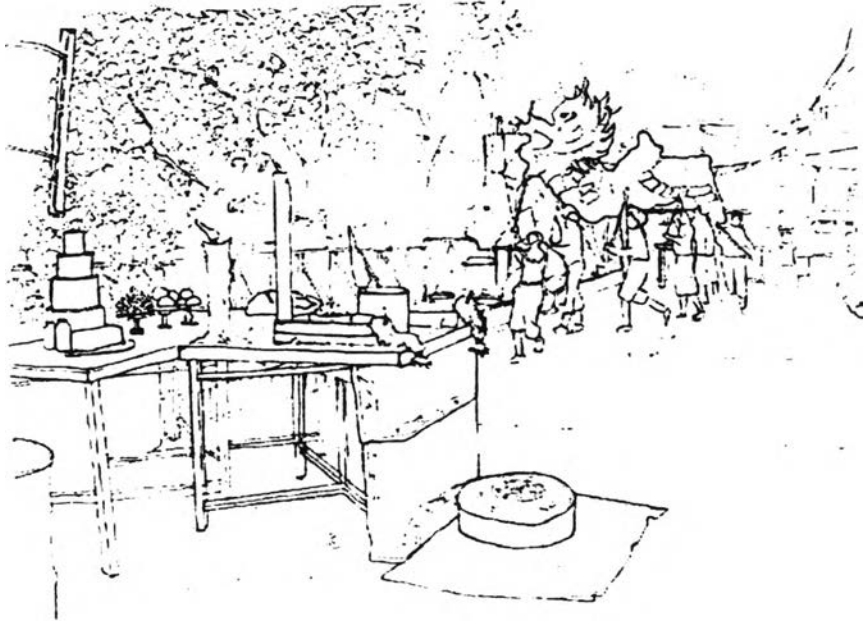
รูปภาพ 5-23 พื้นที่จัดงานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี ริมคลองโง่งอ

ในย่านชุมชนคลองโง่งอ-สะพานหัน ถือว่าเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี หรือเทศกาลไหว้สิ้นปี หรือที่คนในชุมชนเรียกว่า “ไปเพ่งอัน” นั้น ถือเป็นงานเทศกาลที่สำคัญและเป็นเทศกาลที่คนในชุมชนเฝ้ารอคอย เพราะถือเป็นเทศกาลที่ต้อง “รวมใจ” ให้ทุกคนช่วยเหลือกัน โดยศาลเจ้าที่เป็นที่เคารพบูชาว่าเป็นศาลเจ้าที่ช่วยปกป้องรักษาย่านให้อยู่เย็นเป็นสุข รวมถึงคนในย่านยังเชื่อว่าเจ้าที่ตนนับถือนั้นเป็นผู้คอยเตือนภทภัยเวลากำลังจะเกิดเหตุร้าย “เวลาที่เกิดไฟไหม้ แถวนี่ไฟไหม้บ่อย บ้านหลังติด ๆ กัน อย่างในซีฝกทอนั้น ก็ดับกันทุกครั้งไม่เคยร้ายแรง เหมือนเจ้ามาบอกให้เรารู้”²⁸ ดังนั้นการไหว้ขอบคุณเทพยดาฟ้าดินของย่านจึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่คนในย่านจะต้องรวมใจกันสำหรับการจัดเทศกาลไหว้ครั้งนี้

เนื่องจากในย่านชุมชนคลองโง่งอ-สะพานหันเองมีศาลเจ้าหลายแห่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน ผู้ที่นับถือศาลเจ้าแต่ละศาลเจ้าก็จะต่างกลุ่มกันไป ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มผู้นับถือที่อยู่ในตรอกเดียวกัน และบางครอบครัวอาจนับถือศาลเจ้ามากกว่า 1 ศาลเจ้า ตามปกติแล้วเมื่อถึงช่วงเทศกาลไหว้ประจำปีก็จะต้องมีการจัดงานไหว้ประจำปีศาลเจ้า ซึ่งการจัดงานเล็กบ้างใหญ่บ้างแล้วแต่จำนวนครอบครัวในละแวกนั้น รวมทั้งการสืบทอดทางประเพณีด้วย ศาลเจ้าในย่านนี้บางศาลเจ้าจึงเลิกจัดไป เหลือเพียงการไหว้ในระดับครอบครัวเท่านั้น อย่างไรก็ตามยังคงมีพื้นที่หนึ่งในย่านที่ยังคงมีการสืบทอดทางประเพณีแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสมทั้งเวลาและสถานที่ นั่นคือ ศาลเจ้าปูนเก่ามาและปูนเก่ากงที่อยู่อาศัยในตรอกยา

²⁸ สัมภาษณ์ คุณสุชัย กรุณาภคภูษา, 25 พฤศจิกายน 2545.

ฉุนและตรอกซี่ฝกหนอนับถือ โดยงานเทศกาลที่จัดขึ้นตรงกับวันที่ 14-16 ธันวาคม 2545 โดยพื้นที่ที่จัดงาน
ไหว้อยู่ในบริเวณลานโล่งริมคลองโอง่างทางด้านวัดบพิตรพิมุข

รูปภาพ 5-24 บรรยากาศขณะเชิดสิงโตตอนอังก่อ เทศกาลไหว้เจ้าประจำปี
ของย่านชุมชนคลองโอง่างสะพานหัน

ในตอนกลางคืนจะมีจิวถวายเจ้า โดยจัดขึ้นตรงเวทีชั่วคราวที่สร้างขึ้นหันหน้ามาทางที่ประดิษฐาน
เจ้านั้น โดยจะเริ่มมีจิวตอนประมาณเวลา 19.00 น. และหลังจากมีการแสดงจิวไปประมาณ 2 ชั่วโมง จนถึง
ประมาณ 21.00 น. จะมีการ “เป็ย” ของเจ้า หรือการประมูลของมงคลที่ตั้งไว้ไหว้เจ้า เช่น ส้ม ขนม ไปจนถึง
ของที่มีมูลค่ามาก คือ โคมแดงหน้าโรงจิว และ ต้นไม้ เงินที่ได้จากการประมูลนั้นจะเป็นเงินทุนสำหรับการจัด
งานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปีในปีถัดไป

ในงานปีประจำปี พ.ศ. 2545 การเป็ยดำเนินโดยคุณวันชัย เกียรติชัยวุฒิ คุณอาของคุณธวัชชัย
เกียรติชัยวุฒิ (เคยเป็นประธานชุมชนคลองโอง่างและปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาเขตสัมพันธวงศ์) และโคมแดง
และต้นไม้นั้นก็ได้รับการประมูลโดยคุณณรงค์ฤทธิ์ ช่างประหยัด น้องชายคุณธวัชชัย

รูปภาพ 5-25 บรรยากาศการ “เป็ย” ของเจ้า

5.2.2 เทศกาลไหว้เจ้าตรุษจีน สารทจีน

(1) เทศกาลตรุษจีน

ความหมายทั่วไป

เทศกาลตรุษจีนแต่เดิมในความเชื่อของคนจีนโบราณเป็นเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของสังคมจีนในยุคแรกๆ ความเกี่ยวข้องกันนั้นพัฒนามาในรูปแบบที่ซับซ้อนจนถึงปัจจุบัน คำที่จีนเรียกเทศกาลปีใหม่สามารถแปลได้ว่าเป็นเทศกาลวันส่งท้ายปีเก่า เนื่องจากวังคมจีนโบราณ ปฏิทินถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อกำหนดและพยากรณ์ดินฟ้าอากาศ อันจะเป็นประโยชน์ในการเพาะปลูก ดังนั้นการเริ่มต้นศักราชใหม่จึงมีขึ้นพร้อมๆ กับการเริ่มวัฏจักรทางการเกษตร ภายหลังจากที่หิมะและความแห้งแล้งผ่านไป ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจของชาวจีนได้เป็นอย่างดี แม้ว่าในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจของชาวจีนจะเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยประกอบอาชีพกสิกรรมมาเป็นอาชีพค้าขายแล้วก็ตาม ลักษณะดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่²⁹ ปรากฏให้เห็นในการประกอบพิธีกรรมที่เน้นในเรื่องสิริมงคลที่จะมีผลต่อกิจการของครอบครัว รวมไปถึงการเฉลิมฉลองเป็นวันหยุดประจำปีของร้านค้าด้วย

รูปภาพ 5-26 บรรยากาศ การขายไก่ต้มและเปิดทะเลในวันจ่าย

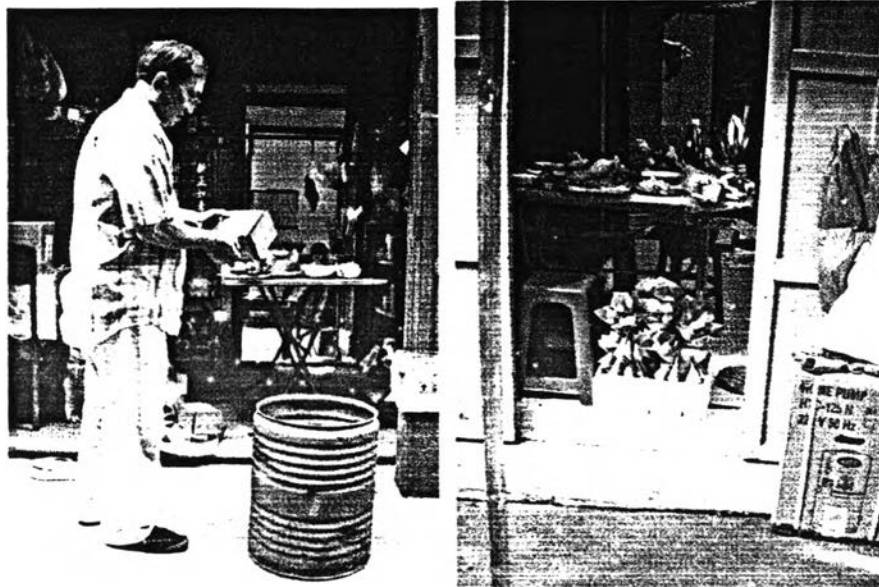
ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหันเอง คนในย่านส่วนใหญ่มีกิจการร้านค้าเป็นของตนเองแม้ว่าสถานที่ตั้งกิจการเหล่านั้นจะไม่ได้อยู่ในย่านนี้ การประกอบพิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีนของเขาก็ยังกระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กิจการของครอบครัว โดยส่วนใหญ่จะใช้ “บ้าน” ที่อยู่ในย่านนี้เป็นที่ที่เป็นศูนย์รวมของครอบครัวในการประกอบพิธีไหว้ สมาชิกคนในครอบครัวจะต้องมาพร้อมหน้ากันในวันสิ้นปี และอยู่ร่วมรับประทานอาหารในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันปีใหม่ ไม่ว่าสมาชิกนั้นๆ จะไปประกอบอาชีพต่างเมืองหรือมีครอบครัวแยกออกไปแล้วก็ตาม³⁰

ภาพที่ปรากฏขึ้นในการประกอบพิธีกรรมของเทศกาลตรุษจีนของคนในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหันเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 30 มกราคม 2546 (วันจ่าย) วันศุกร์ที่ 31 มกราคม 2546 (วันไหว้) และวัน

²⁹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน, หน้า 40.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

เสาร์ที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 (วันเที่ยว) แม้ว่าจะเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันกับคนไทยเชื้อสายจีนในย่านอื่น แต่เมื่อพิจารณาประกอบกันกับกายภาพของย่าน ที่ย่อมแตกต่างกับย่านอื่น ทำให้เกิดปรากฏการณ์แห่งพิธีกรรมที่ต่างกัน มีความพิเศษเฉพาะที่และเวลาเท่านั้น ดังความหมายของคำว่า เทศกาลที่ต้องประกอบขึ้นด้วย เทศะที่พิเศษและกาละที่พิเศษ เทศกาลพิธีกรรมตรุษจีนที่นี้จึงปรากฏแตกต่างจากที่อื่น

รูปภาพ 5-27 บรรยากาศวันไหว้ของครอบครัวญาติคุณธวัชชัย ในตรอกยาจุน

(2) เทศกาลสารทจีน

เทศกาลสารทจีน เป็นเทศกาลกึ่งปีของชาวจีน ภายหลังเทศกาลตรุษจีนมาได้ 6 เดือน ชาวจีนที่ทำงานมาหนักตลอด 6 เดือนในสมัยโบราณ จึงได้จัดเทศกาลนี้ขึ้นเพื่อทำบุญทำทาน โดยสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า ทุก 6 เดือนนรกในปรโลกจะเปิดให้วิญญาณได้ออกมารับส่วนบุญส่วนกุศลของมนุษย์เป็นเวลา 1 เดือน

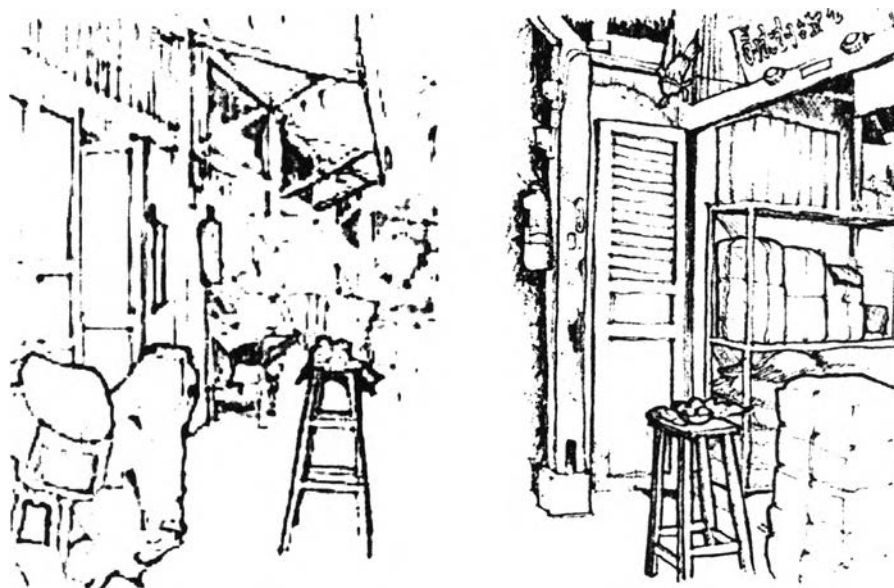
ความหมายทั่วไป

วันสารทจีน คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปฏิทินของจีนในวันนี้ จะมีการเซ่นไหว้ชาวจีนที่เสียชีวิตไปอย่างไร้ญาติ และเซ่นไหว้บรรพบุรุษ โดยจะแยกการเซ่นไหว้ออกจากกัน คือ ชาวจีนจะเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนก่อน มีการตั้งโต๊ะ ส่วนการไหว้วิญญาณที่ไม่มีญาตินั้น จะจัดอาหารเป็นชามๆ อย่างเดียวกับที่เทียบไว้บนโต๊ะ พร้อมด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง แล้วตั้งไว้ที่พื้นใกล้กับประตูบ้านและต้องจุดธูปไว้ในซามทุกใบหรือทุกชั้นของประเภทอาหาร การเซ่นไหว้ปกติทำกันในตอนใกล้เที่ยง ประมาณ 1 ชั่วโมง เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นเก็บอาหารบนโต๊ะบูชาบรรพบุรุษมารับประทานร่วมกันระหว่างพี่น้อง ส่วนอาหารที่พื้นให้เป็นทานไป³¹

วันสารทจีนที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหันนั้น ตรงกับวันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2545 โดยวันนี้ร้านค้าทั่วไปของย่านชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนจะถือเป็นวันหยุด

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

แม้ว่าจะไม่ได้มีวันหยุดยาวเหมือนวันหยุดในเทศกาลตรุษจีน แต่ตามประเพณีแล้วหากกิจการร้านค้าได้ ไหว้ผีไม่มีญาติในวันนี้แล้ว จะช่วยให้กิจการร้านค้าของตนเจริญรุ่งเรืองเป็นมงคลแก่ลูกหลาน

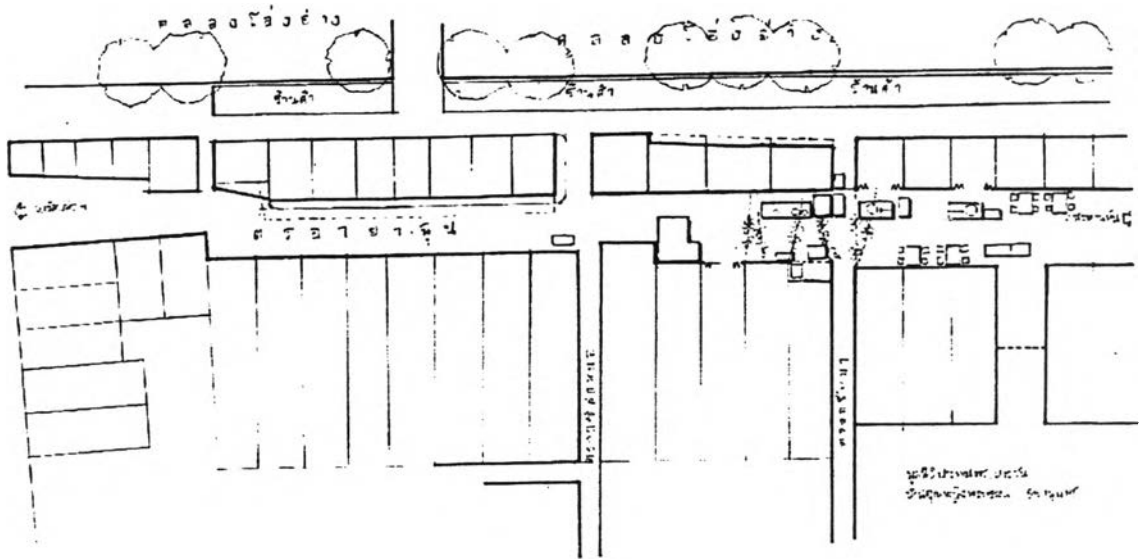
รูปภาพ 5-28 ไหว้ผีไม่มีญาติในวันสารทเงินของร้านขายยาตั้งในตรอกยาจุน

5.2.3 เทศกาลงานวันเด็ก

วันเด็กแห่งชาติ เป็นวันที่ทางรัฐบาลได้ถือให้เป็นวันที่ให้ความสำคัญกับเด็ก ๆ ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน ต่างก็จัดกิจกรรมเพื่อเด็ก ๆ ทั่วประเทศ แต่ในระดับของย่านและชุมชน ที่มีเด็กอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การให้ความสำคัญกับเด็กโดยผู้ใหญ่ในชุมชน ถือเป็นสิ่งที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง ดังงานวันเด็กที่จัดขึ้นในย่านชุมชนคลองไฉ่อย่าง-สะพานหันแห่งนี้

คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา ประธานชุมชนคลองไฉ่อย่าง เป็นผู้ดำเนินการจัดงานวันเด็กในชุมชนของตน โดยนำเงินที่ได้จากรายได้ในการค้าตรงตำแหน่งประธานชุมชนตลอดปีเพื่อมาจัดงานสำหรับเด็ก ๆ ในชุมชนขึ้น “ที่นี่เด็ก ๆ เอะ สำหรับผมงานในชุมชนทั่วไปไม่มีอะไรมาก เงิน ส่วนที่ได้มาผมเก็บไว้สำหรับวันเด็กวันนี้อย่างเดียวเลย”³²

³² สัมภาษณ์ คุณประสิทธิ์ วิบูลย์กิจพัฒนา, 5 มกราคม 2546.

รูปภาพ 5-29 ผังแสดงการจัด งานวันเด็ก ในตรอกยาจุน

สถานที่ที่ใช้ในการจัดงานวันเด็กแต่ละปี ส่วนใหญ่จะจัดในตรอกยาจุน และจัดในช่วงเวลาเย็นถึงหัวค่ำ โดยให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสไปเที่ยวงานวันเด็กที่จัดนอกชุมชนก่อน เมื่อกลับมาบ้านจึงค่อยมาร่วมงานในชุมชน และแม้ว่าคุณประสิทธิ์จะเป็นประธานชุมชนคลองโอบีอย่างแต่เด็ก ๆ ที่มาร่วมงานก็มาจากต่างย่านต่างชุมชนเพราะมีการบอกต่อกัน เมื่อถึงเวลาค่ำจึงเห็นกลุ่มเด็กมากมายมาจากที่ต่าง ๆ ทำให้ตรอกยาจุนเต็มไปด้วยเด็กนับร้อยคน

ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมงานวันเด็กที่จัดขึ้นในย่านนี้ ตรงกับวันเสาร์ที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2546 โดยจัดในพื้นที่ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นที่พื้นที่ที่กว้างที่สุดในตรอกยาจุน โดยจัดให้พื้นที่ด้านหนึ่งเป็นเหมือนเวทีที่ใช้ในการวางของของขวัญสำหรับแจกเด็ก ๆ และวางเครื่องเสียงสำหรับเปิดเพลง ส่วนอีกด้านหนึ่งวางโต๊ะสำหรับจัดอาหารขนมและเครื่องดื่มสำหรับแจกเด็ก ๆ ทางด้านหน้าคุณหญิงพรพรรณ ธารานุมาศ ก็มีโต๊ะสำหรับแจกอาหารของคุณหญิงฯ ด้วยเช่นกัน

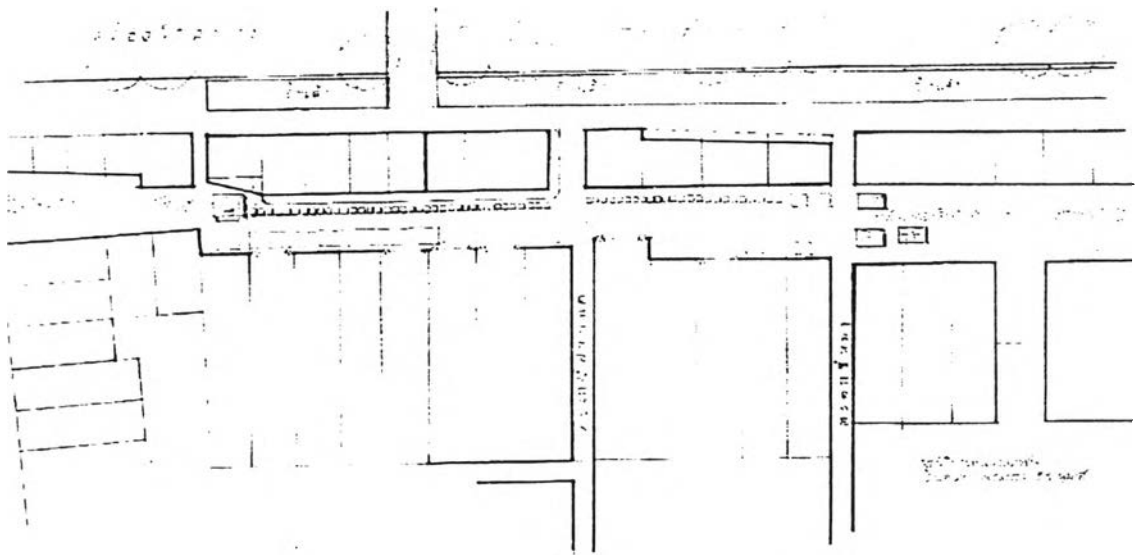

รูปภาพ 5-30 บรรยากาศงานวันเด็กในตรอกยาจุน

5.2.4 เทศกาลวันขึ้นปีใหม่

ตามปกติแล้ววันขึ้นปีใหม่วันที่ 1 มกราคมของทุกปี ถือเป็นสำคัญที่คนทุกชาติทุกภาษา จะถือว่าเป็นโอกาสที่ได้เฉลิมฉลอง ถือเป็นารเริ่มต้นสิ่งมงคลและสิ่งดีงามในชีวิต ปัจจุบันคนไทยถือว่าวันนี้เป็นวันปีใหม่สากล โดยมีวันสงกรานต์เป็นวันปีใหม่ของไทย และวันตรุษจีนเป็นปีใหม่ของคนจีน ดังนั้นคนไทยเชื้อสายจีนเองก็ถือว่าวันนี้เป็นวันที่เริ่มต้นสิ่งดีงามในชีวิตเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป คนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่จึงปฏิบัติตามประเพณีดั้งที่ชาวพุทธทั่วไปถือปฏิบัติกัน

ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหันที่โดยส่วนใหญ่แล้วผู้อยู่อาศัยในย่านมักจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่มียึดถือการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีจีนอย่างเคร่งครัด แต่เมื่อถึงวันสำคัญที่นอกเหนือจากเทศกาลของจีนอย่างเช่นวันขึ้นปีใหม่แล้ว คนไทยเชื้อสายจีนในย่านก็ถือโอกาสเริ่มต้นปีใหม่ด้วยสิ่งมงคล ด้วยการทำบุญตักบาตร โดยมีประธานชุมชนคลองโอ่งอ่างและชุมชนสะพานหัน นิมนต์พระสงฆ์จากวัดพิศรพิมุขซึ่งเป็นวัดที่อยู่ติดกับย่าน และจัดพิธีทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ให้ผู้อยู่อาศัยในย่านได้ร่วมกันทำกิจกรรมในตอนเช้าของวันที่ 1 มกราคมของทุกปี กิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นมาเป็นเวลากว่า 20 ปีแล้ว (ราว พ.ศ. 2525)

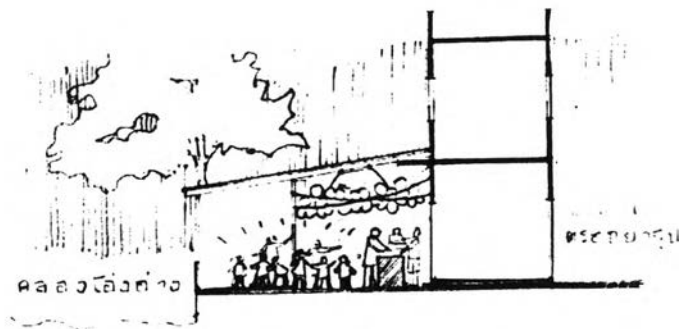
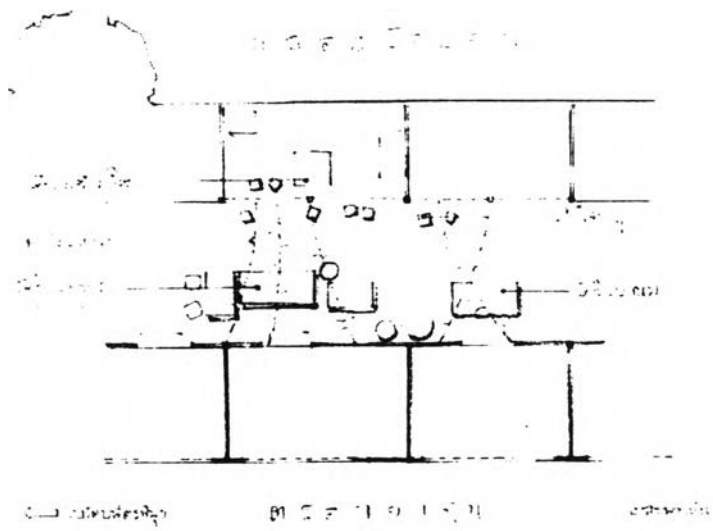

รูปภาพ 5-31 แผนผังพื้นที่ การจัดงานทำบุญ วันขึ้นปีใหม่ 1 มกราคม 2546

พื้นที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม คือพื้นที่ในตรอกยาฉุนเกือบตลอดเส้นทาง โดยมีจุดหนึ่งเป็นที่ตั้งของพระพุทธรูปเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในย่านได้มาไหว้สักการะ และพื้นที่ตลอด "ทาง" จัดเป็นอาสน์สำหรับพระสงฆ์จำนวน 70 รูป (จำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์ในปีใหม่ พ.ศ. 2546) ด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งปูเสื่อสำหรับให้ภรรยาสื่อผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในย่านได้นั่งสวดมนต์ก่อนเริ่มพิธีทำบุญตักบาตร โดยพิธีจะเริ่มตั้งแต่เวลา 8.00 นาฬิกาและแล้วเสร็จเวลา 9.30 นาฬิกา

รูปภาพ 5-31 บรรยากาศการจัดงานทำบุญ วันขึ้นปีใหม่ 1 มกราคม 2546

รูปภาพ 5- 32 ผังและรูปตัด แสดงตำแหน่งงานเลี้ยงปีใหม่สำหรับเด็กๆ ตรงตรอกริมคลองโย่งอ่าง

นอกจากพิธีทำบุญตักบาตรที่ทำเป็นประจำทุกปีสำหรับผู้ที่อยู่อาศัยในย่านได้เริ่มต้นวันขึ้นปีใหม่ ด้วยปิติมงคลร่วมกันแล้ว ยังมีการจัดงานเฉลิมฉลองเล็ก ๆ สำหรับเด็ก ๆ ในย่านโดยกลุ่มผู้ใหญ่ได้ร่วมกัน ทำอาหารสำหรับเด็ก และจัดพื้นที่เพื่อให้เด็กได้ร้องเพลงเต้นรำกัน พื้นที่ที่จัดอยู่ด้านหลังอาคารแถวของ ตรอกยาจุนั้น ทำให้ทางสายแคบที่เคยเป็นเพียงแค่ว่าทางสัญจรกลายเป็นสถานที่ให้เด็ก ๆ ได้สนุกสนานกันอย่างเต็มที่ ก่อนที่จะสนุกครั้งใหญ่อีกครั้งในวันเด็กแห่งชาติที่ห่างจากนี้ไปอีก 10 วัน

รูปภาพ 5-33 อาม่าพาน้องมุกมางานเลี้ยงปีใหม่ สำหรับเด็ก ๆ ตรอกตรอกริมคลองโอ่งอ่าง

รูปภาพ 5-34 เด็ก ๆ เต้นรำสนุกสนาน

พื้นที่ตรอกเล็ก ๆ สามารถใช้เป็น "ทางสนุก" ชั่วคราวสำหรับเด็ก ๆ ไม่ว่าจะเป็ทางในตรอกยาจุน หรือทางเดินด้านหลังอาคารริมคลองโอ่งอ่าง ล้วนเป็นการใช้พื้นที่ขนาดเล็กที่เด็กในย่านชุมชนคุ้นเคย และเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการสร้างวันพิเศษ เวลาพิเศษให้เด็ก ๆ ได้จดจำไปเมื่อเขาเติบโตไปกับย่านแห่งนี้

โดยสรุป ลักษณะความหมายของ "ทางแห่งชีวิต" นั้นปรากฏขึ้นให้เห็นในวาระทั้งจากชีวิตประจำวัน และเทศกาลแห่งชีวิต โดยความหมายนั้นเกิดจากครอบครัวและสมาชิกของย่านได้ก้าวเข้าสู่ทางและสาน ความสัมพันธ์ร่วมกันขึ้นเกิดเป็น "โยงโยงของทาง" ที่รองรับเรื่องราวชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในเวลาเช้าถึง เย็น หรือในเวลาเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ความหมายของ "ทางแห่งชีวิต" จึงไม่ใช่เพียงกายภาพของทางที่ พิเศษเท่านั้น แต่เกิดจากการสร้างความหมายร่วมกันของผู้คนในย่าน ให้ทางนั้นสามารถปรับ เปลี่ยน ความหมายตามกาละแห่งปฏิสังขาร

จากการอยู่อาศัยอย่างแนบแน่นและโยงโยงของครอบครัวใน "ศูนย์กลางแห่งชีวิต" ในบทที่ 4 และการก้าวสู่การสานความหมายของทางเป็น "ทางแห่งชีวิต" ในบทถัดไป จึงเป็นบทที่จะสาน "ศูนย์กลางแห่ง ชีวิต" และ "ทางแห่งชีวิต" เข้าด้วยกัน เป็นเกิดเป็นเอกลักษณ์และความหมายของ "ถิ่นแห่งชีวิต" ซึ่งเป็น ประเด็นสำคัญในการวิจัยนี้